

Tweedegraadslerarenopleiding

10
voor
de
leraar

Kennisbasis Omgangskunde

Voorwoord

Vanaf 2016 hebben lerarenopleiders over de volle breedte van de lerarenopleidingen in verschillende fases met veel enthousiasme gewerkt aan de herijking van de 60 kennisbases die sinds 2008 ontwikkeld zijn. Voor u ligt het mooie resultaat van de gezamenlijke inspanningen.

De kennisbases zijn herijkt op zowel de inhoud, het niveau als de breedte van de vakkennis. Daar waar mogelijk is samenhang aangebracht tussen de kennisbases die een inhoudelijke en vakoverstijgende verwantschap hebben. De inhoud van elke kennisbasis is uiteindelijk gevalideerd door het werkveld en externe inhoudelijke deskundigen. Het resultaat is in overeenstemming met landelijke eisen.

De lerarenopleidingen kunnen tevreden terugkijken op een periode waarin zij veel hebben gediscussieerd, geschaafd en bijgesteld. Een periode waarin lerarenopleiders intensief hebben nagedacht over hun vak, de didactiek en het minimale niveau dat een startbekwame leerkracht moet beheersen. Met de inzet van zoveel betrokken mensen wordt dit eindresultaat breed gedragen.

Al deze activiteiten hebben ook nog iets anders opgeleverd. Het bracht collega's van diverse instellingen met elkaar in contact. Ze kregen gelegenheid om met vakgenoten te discussiëren en daarmee hun eigen expertise aan te scherpen. Ook de contacten met het werkveld zijn versterkt. De samenwerking geeft een impuls aan de betrokkenheid van de lerarenopleiders bij de kwaliteitsverbetering en hun professionalisering.

Permanente kwaliteitszorg is essentieel voor de maatschappelijke opdracht. De kennisbases leveren daarvoor de ijkpunten. Het zijn geen statische documenten. De kennisbases blijven met enige regelmaat bijstelling nodig hebben vanwege vakinhoudelijke veranderingen, pedagogisch-didactische eisen, maatschappelijke ontwikkelingen en voortschrijdend inzicht. Dat houdt het gesprek over de inhoud van de lerarenopleidingen volop in leven en draagt daarmee bij aan de kwaliteitsslag die met het ontwikkelen van de kennisbases wordt beoogd.

De lerarenopleidingen weten elkaar beter te vinden en pakken uitdagingen gezamenlijk op. Hiermee dragen zij bij aan een goede opleiding voor de nieuwe generatie leraren en het onderwijs in Nederland.

Ik dank allen die hieraan hebben bijgedragen.

mr. Thom de Graaf,
voorzitter Vereniging Hogescholen

Inhoud

1	Inleiding	4
2	Toelichting	5
	Versterken kenniscomponent	5
	Ontwikkeling kennisbases	5
	Herijking kennisbases	6
	Herijkingsproces	6
3	Verantwoording	8
	Maatschappelijke context	8
	Relatie met andere kennisbases	8
	Verantwoording keuzes	9
4	Domeinen	10
	Domein 1: Betekenis van het vak omgangskunde	12
	Domein 2: Communicatie	13
	Domein 3: Socialisatie	16
	Domein 4: Ontwikkelingspsychologie	18
	Domein 5: Opvoeden en begeleiden	22
	Domein 6: Groepsdynamica	25
	Domein 7: Beroepshouding en ethiek	28
	Domein 8: Specifieke behoeften	29
	Domein 9: Organisatie en organisatieverandering	34
	Domein 10: Loopbaan en burgerschap	36
	Domein 11: Vakdidactiek omgangskunde	39
5	Redactie en validering	49
	Redactieteam	49
	Valideringsgroep	49
6	Versiebeheer	50
	Aanpassingen ten opzichte van de versie van 17 juli 2020:	50
	Aanpassingen ten opzichte van de versie van september 2017:	50

1 Inleiding

Voor u ligt de herijkte kennisbasis van de tweedegraadslerarenopleiding Omgangskunde. Deze kennisbasis beschrijft wat minimaal van een startbekwame leraar mag worden verwacht, zowel qua inhoud als het bijbehorende niveau, ongeacht de instelling waar de student is opgeleid. Het afnemende scholenveld en externe inhoudelijk deskundigen hebben bijgedragen aan de validering van deze kennisbasis.

Deze herijkte kennisbasis is geldig met ingang van het studiejaar 2018-2019 en is in eerste instantie bedoeld voor de lerarenopleiders zelf, maar ook voor hun studenten of externe belanghebbenden.

Raadpleeg in verband met mogelijke tussentijdse wijzigingen altijd de meest recente versie van de kennisbasis op <https://www.10voordeleraar.nl>.

De kennisbasis is als volgt opgebouwd:

Toelichting

In het hoofdstuk *Toelichting* is informatie opgenomen over de aanleiding, ontwikkeling, inhoud en herijking van de kennisbases.

Verantwoording

In het hoofdstuk *Verantwoording* geeft het redactieteam van de kennisbasis een toelichting op de totstandkoming van de herijkte kennisbasis en legt het verantwoording af over de gemaakte keuzes.

Domeinen

In het hoofdstuk *Domeinen* zijn de vakinhoudelijke en vakdidactische domeinen opgenomen evenals het minimale niveau waarop de student de domeinen moet beheersen.

Redactie en validering

In het hoofdstuk *Redactie en validering* is een overzicht opgenomen van de redactie- en valideringsleden die betrokken zijn geweest bij de herijking van deze kennisbasis.

Versiebeheer

In het hoofdstuk *Versiebeheer* is een overzicht opgenomen van alle inhoudelijke wijzigingen die ten opzichte van de originele versie zijn doorgevoerd.

Versie 13 april 2021

2 Toelichting

Versterken kenniscomponent

In de eerste jaren van dit millennium was er brede kritiek op de vakinhoudelijke en vakdidactische kwaliteit van de lerarenopleidingen. Als antwoord hierop presenteerde staatssecretaris Van Bijsterveldt in 2008 de nota *Krachtig meesterschap, kwaliteitsagenda voor het opleiden van leraren 2008-2011*. Een onderdeel van de kwaliteitsagenda betreft de verbetering van de vakinhoudelijke kwaliteit van de lerarenopleidingen. 'Het eindniveau van de opleidingen wordt duidelijk vastgelegd. Hiertoe ontwikkelen de opleidingen in samenwerking met het afnemende veld een gezamenlijke kennisbasis, eindtermen en examens'.

De gezamenlijke lerarenopleidingen hebben met het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap afspraken gemaakt om de kenniscomponent binnen de opleidingen te versterken. Het systeem van kennisborging bestaat uit drie landelijke kwaliteitsinstrumenten: kennisbases, kennistoetsen en peer-review. Alle activiteiten zijn ondergebracht in het programma *10voordeleraar*, onder de paraplu van de Vereniging Hogescholen. Ruim duizend lerarenopleiders werken binnen kennisnetwerken gezamenlijk aan de kwaliteitsinstrumenten. Met elkaar bepalen en borgen ze het minimale eindniveau van een afgestudeerde student. Ook andere deskundigen maken onderdeel uit van de processen voor legitimatie en validatie.

Ontwikkeling kennisbases

In de periode 2008-2011 hebben lerarenopleiders over de volle breedte van de hbo-lerarenopleidingen gezamenlijk de kennisbases ontwikkeld. Het afnemende scholenveld en externe inhoudelijk-deskundigen hebben bijgedragen aan de validering van de inhoud. In totaal zijn 62 kennisbases opgesteld. Na validatie van de kennisbases hebben de opleidingen hun onderwijsprogramma aangepast. Het kader van de kennisbases legt voor 80% de brede en gemeenschappelijke basis vast van wat in de opleiding aan bod komt. Daarbuiten is er ruimte voor een eigen profilering van de individuele instelling.

De kennisbases sluiten aan bij het hbo-niveau: NLQF, Dublin-descriptoren en hbo-kwalificaties. Dit betekent dat een afgestudeerde student een brede kennis moet hebben van het vakgebied waarin hij les gaat geven en dat hij boven de stof staat. Ook moet aandacht besteed worden aan de verwante of aanpalende vakken van het vakgebied, waarin later wordt lesgegeven. Voor de leraar in de bovenbouw havo en vwo betekent dit dat hij zijn leerlingen kan adviseren en wegwijzen maken in de mogelijke vervolgoopleidingen die voortbouwen op zijn vak, kan aangeven wat de beroepsgerichte toepassingen (en de ontwikkelingen) van het vak zijn en dat hij zijn leerlingen voorbereidt op het (landelijke) examenprogramma. Daarnaast vormen de kennisbases de uitwerking van de wettelijke bekwaamheidseisen zoals vastgelegd in het beroepsregister leraar. De kennisbases bevatten daarmee de beschrijving van de

vakinhoudelijke, vakdidactische en pedagogische kennis én vaardigheden die een student moet beheersen op het moment van afstuderen.

Hoewel niet specifiek aangegeven in de kennisbases, heeft elke leraar een rol in taalgericht of taalontwikkelend vakonderwijs. Leerlingen zijn in vaklessen (vak)taal aan het verwerven, waarbij taalontwikkeling en begripsontwikkeling hand in hand gaan. Het betreft zowel *Dagelijkse Algemene Taalvaardigheid* (DAT) als *Cognitieve Academische Taalvaardigheid* (CAT). Taalgericht lesgegeven komt naar voren bij de gebruikte vakdidactische werkvormen en de taalgerichtheid van toetsen en beoordelen.

Herijking kennisbases

Vakinhoudelijke veranderingen, maatschappelijke ontwikkelingen en voortschrijdend inzicht maken het wenselijk dat iedere kennisbasis met enige regelmaat wordt beoordeeld op de inhoud en waar nodig wordt aangepast. Dit maakt ook deel uit van de afspraken met het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. In het studiejaar 2015-2016 is gestart met het herijken van de oorspronkelijke kennisbases.

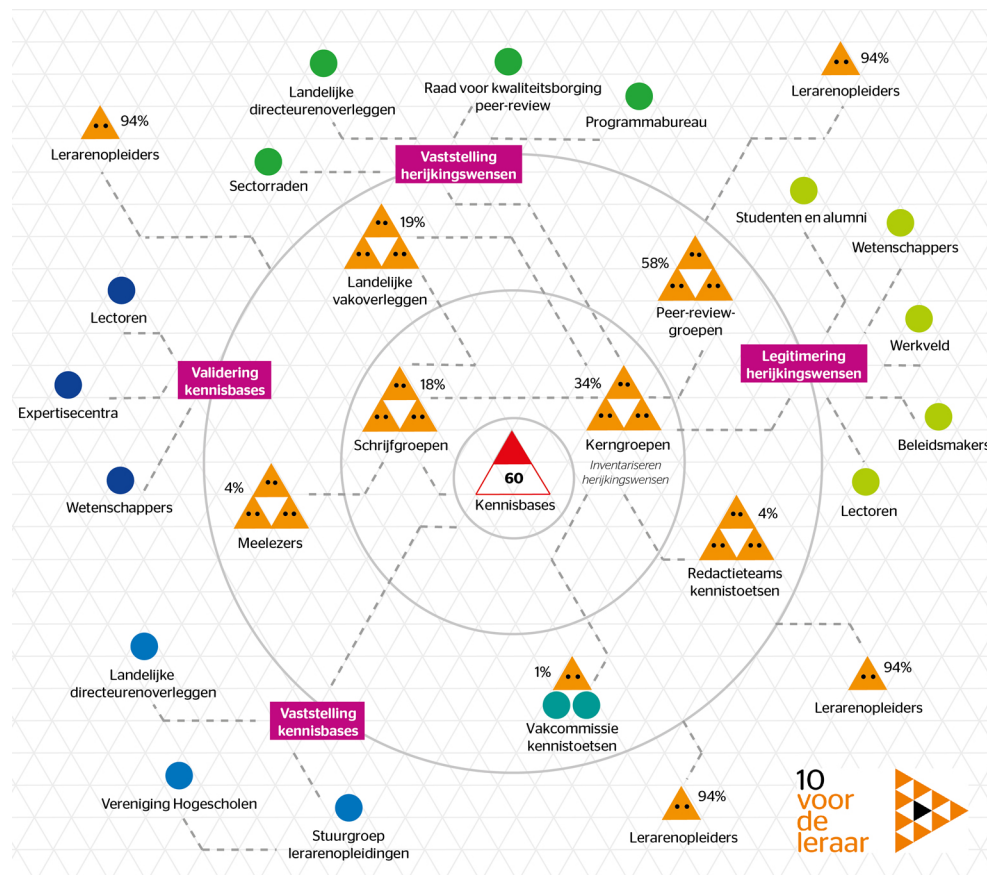
De kennisbases zijn door de lerarenopleidingen herijkt op inhoud en niveau. Ook is gekeken naar de breedte van de vakkennis, zodat de kennisbases het desbetreffende werkterrein (basisonderwijs, tweedegraadsgebied, eerstegraadsgebied) van de toekomstige leraar geheel dekt. Daar waar mogelijk is samenhang aangebracht tussen de kennisbases die inhoudelijk en vakoverstijgende verwantschap kennen. Daarnaast is de nadruk gelegd op de implementatie van een aantal (maatschappelijk) belangrijke vakoverstijgende thema's. De herijkte kennisbases zijn getoetst aan de laatste wetenschappelijke inzichten van het vak, de ontwikkelingen in het werkveld en veranderingen op het gebied van landelijk beleid.

Herijkingsproces

Het herijkingsproces is zodanig vormgegeven dat iedereen die betrokken is bij een vak of opleiding gevraagd of ongevraagd mee kon denken, zodat er een breed draagvlak voor de kennisbasis bestaat. Lerarenopleiders vormden de spil bij het herijkingsproces.

Voor elke kennisbasis heeft de kerngroep bestaande uit lerarenopleiders van de verschillende instellingen de herijkingswensen geïnventariseerd en ter legitimatie voorgelegd aan relevante betrokkenen, waaronder alumni, lectoren, wetenschappers en/of beleidsmakers. Het definitieve herijkingsvoorstel is vastgesteld door een vaststellingscommissie, waarin onder andere het landelijk opleidingsoverleg deel van uitmaakte. Hun specifieke taak was erop toe te zien dat de vastgestelde procedure juist is gevolgd. Zo hebben ze bijvoorbeeld bekeken of alle belanghebbenden afdoende zijn gehoord en of de gemaakte keuzes voldoende zijn toegelicht.

Na vaststelling van het herijkingsvoorstel is de schrijfgroep aan de slag gegaan met het herschrijven van de kennisbasis. Onder leiding van het landelijke opleidingsoverleg is het opgeleverde concept gevalideerd door vertegenwoordigers van het werkveld, van de wetenschap en van eventuele vakverenigingen. Na verwerking van de opmerkingen zijn de herijkte kennisbases met een positief advies van het landelijk opleidingsoverleg door de Stuurgroep Lerarenopleidingen van de Vereniging Hogescholen bestuurlijk vastgesteld.

Figuur 1. Betrokkenen bij het herijkingsproces kennisbases lerarenopleidingen.

3 Verantwoording

Maatschappelijke context

De kennisbasis voor de tweedegraadslerarenopleiding Omgangskunde beschrijft de kennis van het vak en de vakdidactiek die leraren Omgangskunde nodig hebben om bekwaam verklaard te worden en om verantwoord en adequaat vakonderwijs in het tweedegraadsgebied te kunnen verzorgen. De term kennis wordt hier opgevat als een verzamelbegrip voor theoretische, methodische en praktische kennis, dus zowel kennis als vaardigheden. Het doel van de kennisbasis is te komen tot een landelijke minimumnorm voor de vakkennis en de beheersing van de vakdidactiek op tweedegraadsniveau. Elke instelling heeft daarbinnen de vrijheid om zich te profileren door onderwerpen uit de kennisbasis een meer of minder prominente rol in het curriculum te geven en door doelstellingen na te streven die niet in de kennisbasis zijn opgenomen.

Relatie met andere kennisbases

Het curriculum van de tweedegraadslerarenopleiding Omgangskunde is gebaseerd op twee kennisbases die samen het fundament voor goed leraarschap vormen. Naast de hier beschreven vakspecifieke kennisbasis Omgangskunde is in de generieke kennisbasis voor de tweedegraadslerarenopleidingen de conceptuele kennis vastgelegd die de startbekwame docent aan het einde van de opleiding moet hebben. Het gaat specifiek om 'het weten' met betrekking tot het leren en het zich verder kunnen ontwikkelen in het beroep van leraar: het meesterschap van de docent. Binnen het onderwijs wordt van elke docent een inspanning gevraagd om bij te dragen aan de taalvaardigheid van de leerlingen. Taal speelt dan ook bij alle vakken op school een grote rol. Het geven van instructies en uitleg, het lezen van een tekst, samenwerken aan een opdracht - alles gebeurt met behulp van taal. Leerlingen zijn in vaklessen (vak)taal aan het verwerven. Hierbij gaan taalontwikkeling en begripsontwikkeling hand in hand. De didactische benadering die taal- en vakleren combineert, heet Taalgericht vakonderwijs (of Taalontwikkelen vakonderwijs). Hoewel niet specifiek aangegeven in deze kennisbasis moet elke leraar hier goed van doordrongen zijn. Bij Taalontwikkelen onderwijs komen de drie pijlers van taalgericht vakonderwijs naar voren: context, taalsteun, en interactie. De taalontwikkeling komt tijdens (vak)lessen in verschillende contexten naar voren; het betreft zowel Dagelijkse Algemene Taalvaardigheid (DAT) als Cognitieve Academische Taalvaardigheid (CAT), waarbij woordenschatontwikkeling en taalontwikkeling (vooral ook van vaktaal) vaak onbewust een impuls krijgt. Taalgericht lesgeven komt naar voren bij de gebruikte vakdidactische werkvormen en de taalgerichtheid van toetsen en beoordelen. Bij bewust taalgericht onderwijs worden de doelen van taalontwikkeling meegenomen en kunnen expliciet worden geformuleerd.

Met de diverse schrijfgroepen is overleg geweest over vergelijkbaarheid van format en terminologie. Met name over het onderwerp 'burgerschap' is verschillende keren overleg geweest met schrijfgroepen van de andere mens- en maatschappijvakken, die dit onderwerp ook in de kennisbasis hebben opgenomen.

Verantwoording keuzes

De herijkte kennisbasis voor het vak omgangskunde geeft een helder overzicht voor in- en externe partijen van datgene wat nodig is om het gehele werkterrein van de tweedegraadsleraar te kunnen bedienen. De herijkte kennisbasis komt daarbij tegemoet aan de bekwaamheidseisen van het Beroepsregister leraar (startbekwaam leraar) én er komt helder uit naar voren wat de inhoud en het niveau (NLQF-6) zijn die iedere startbekwame tweedegraadsleraar omgangskunde beheerst. De oude versie is geactualiseerd en bijgewerkt op basis van een zorgvuldig doorlopen proces, waarbij zowel onderwijs, werkveld als wetenschap zijn betrokken. Bij het vormgeven van de kennisbasis is actief overlegd met leden van de generieke kennisbasis en andere mens- en maatschappijvakken. Omgangskunde is een interdisciplinair vakgebied. Aan de basis staan diverse wetenschappen. De student leert over gespreksvoering, rollenspel, counselen, leerbegeleiding geven aan stagiaires et cetera. Het is van belang dat de student de kennis van het vakgebied omgangskunde zodanig 'internaliseert' dat hij deze in de praktijk kan toepassen. De student oefent zich methodisch in sociale vaardigheden, begeleidingsvaardigheden en ontwikkelingsvaardigheden (leren leren). Reflectie staat daarbij centraal. De kern van het vak draait om interactievaardigheden die nodig zijn voor persoonsvorming, beroepsvorming en maatschappijvorming van zowel de student omgangskunde als de leerling in het (v)mbo en in het toekomstige beroepenveld.

4 Domeinen

Domein 1: Betekenis van het vak omgangskunde
Subdomein 1.1: Betekenis van het vak
Domein 2: Communicatie
Subdomein 2.1: Communicatiemodellen
Subdomein 2.2: Vormen van communicatie
Subdomein 2.3: Meta-communicatie
Subdomein 2.4: Gespreksmodellen
Domein 3: Socialisatie
Subdomein 3.1: Socialisatieprocessen
Subdomein 3.2: Diversiteit
Domein 4: Ontwikkelingspsychologie
Subdomein 4.1: Baby
Subdomein 4.2: Peuter
Subdomein 4.3: Kleuter
Subdomein 4.4: Basisschoolkind
Subdomein 4.5: Adolescent
Subdomein 4.6: Vroege volwassenheid
Subdomein 4.7: Middelbare volwassenheid
Subdomein 4.8: Late volwassenheid
Domein 5: Opvoeden en begeleiden
Subdomein 5.1: Pedagogiek
Subdomein 5.2: Begeleiding en coaching

Domein 6: Groepsdynamica
Subdomein 6.1: Grondslagen van de groepsdynamica
Subdomein 6.2: Plaats van groepsdynamica in de wetenschap
Subdomein 6.3: Definitie van de groep en soorten groepen
Subdomein 6.4: Niveaus en interventies in groepen
Subdomein 6.5: Groepsvorming en groepsontwikkeling
Subdomein 6.6: Groepsprocessen en groepsfenomenen

Domein 7: Beroepshouding en ethiek
Subdomein 7.1: Ethiek als wetenschap, filosofisch denken
Subdomein 7.2: Beroepshouding, grondhouding en professionaliteit

Domein 8: Specifieke behoeften
Subdomein 8.1: Psychiatrische ziektebeelden
Subdomein 8.2: Leer- en gedragsproblematiek
Subdomein 8.3: Problematiek bij ouderen
Subdomein 8.4: Stoornissen die samenhangen met schoolse vaardigheden
Subdomein 8.5: Lichamelijke en zintuiglijke beperkingen
Subdomein 8.6: Problematieken rond maatschappelijke integratie
Subdomein 8.7: Verslavingsproblematiek
Subdomein 8.8: Criminaliteit en vandalisme

Domein 9: Organisatie en organisatieverandering
Subdomein 9.1: Inleiding in organisaties
Subdomein 9.2: Specifieke organisatiestructuren van de diverse sectoren
Subdomein 9.3: Organisatieprocessen en organisatiekenmerken
Subdomein 9.4: Organisatie en management
Subdomein 9.5: Organisatorische vaardigheden

Domein 10: Loopbaan en burgerschap
Subdomein 10.1: Loopbaan
Subdomein 10.2: Politiek-juridisch burgerschap
Subdomein 10.3: Economisch burgerschap
Subdomein 10.4: Sociaal maatschappelijk burgerschap
Subdomein 10.5: Vitaal burgerschap
Subdomein 10.6: Kritische denkvaardigheden

Domein 11: Vakdidactiek omgangskunde
Subdomein 11.1: Algemeen
Subdomein 11.2: Communicatie
Subdomein 11.3: Socialisatie
Subdomein 11.4: Ontwikkelingspsychologie
Subdomein 11.5: Opvoeden en begeleiden
Subdomein 11.6: Groepsdynamica
Subdomein 11.7: Beroepshouding en ethiek
Subdomein 11.8: Specifieke behoeften
Subdomein 11.9: Organisatie en organisatieverandering
Subdomein 11.10: Loopbaan en burgerschap

Domein 1: Betekenis van het vak omgangskunde

Omgangskunde is een vakgebied waarin het professioneel omgaan met anderen en het begeleiden van anderen in veranderingsprocessen centraal staat. Professioneel omgaan met anderen vereist kennis en inzicht in het eigen gedrag, het kunnen hanteren van menselijke relaties en het kunnen inzetten van zichzelf als gereedschap. Dit vormt de basis voor het werken met de leerlingen en diens cliënten. Zoals in de inleiding al werd geschetst, is het van belang dat de student zicht krijgt op de rol van omgangskunde met betrekking tot persoonsvorming, maatschappijvorming en beroepsvorming voor hemzelf, zijn leerlingen en de toekomstige beroepspraktijk van de leerling.

Subdomein 1.1: Betekenis van het vak

Omschrijving

Met de betekenis van het vak wordt de rol, de omschrijving, visie, plaats en inhoud van het vakgebied omgangskunde in het mbo bedoeld. De onderwerpen die binnen het vakgebied omgangskunde vallen, worden vanuit diverse gedragswetenschappen praktisch toegepast. De positie en plaats van omgangskunde is afhankelijk van de betreffende (mbo-) sector.

Indicatoren

- De student kan uitleggen wat het vakgebied Omgangskunde inhoudt (I).
- De student kan begrippen persoonsvorming, maatschappijvorming en beroepsvorming uitleggen (I) en hier voorbeelden van geven (I).
- De student kan uitleggen welke gedragswetenschappen samenkomen in het vak omgangskunde (I).
- De student kan de inhoud en rol van het vakgebied omgangskunde binnen de sectoren op school aangeven (I).
- De student kan voorbeelden geven van de toepassing van omgangskunde in de school en beroepspraktijk (I).
- De student kan een visie formuleren over wat het vakgebied omgangskunde is en hoe dit overgedragen kan worden (C).

Kernbegrippen

- Gedragswetenschappen zoals psychologie, sociologie, pedagogie, andragogie filosofie, antropologie, ethiek
- Inhoud en positie van omgangskunde in de diverse (mbo-)sectoren
- Visie op omgangskunde
- Persoonsvorming
- Beroepsvorming
- Maatschappijvorming

Domein 2: Communicatie

Communicatie is de kern van interactie en een belangrijk middel binnen het vak omgangskunde; het komt dan ook terug in alle domeinen van de kennisbasis. In dit domein is onderscheid gemaakt in kennis over communicatietheorie en communicatiemodellen, communicatievormen, metacommunicatie en gespreksmodellen. Een leraar omgangskunde kan effectief communiceren in de eigen beroepssituatie, maar is ook in staat communicatie te analyseren. Tot slot kan hij zijn leerlingen effectief leren communiceren met cliënten, opvoeders en begeleiders, collega's, leidinggevendenden en dergelijke in toekomstige beroepssituaties.

Subdomein 2.1: Communicatiemodellen

Omschrijving

Communicatiemodellen kunnen ingezet worden om communicatie te analyseren. Hierdoor wordt het begrip van de communicatie vergroot en kan er sneller effectief gecommuniceerd worden.

Indicatoren

- De student kan verschillende communicatiemodellen benoemen (K).
- De student kan de basisbegrippen over communicatie van Watzlawick uitleggen (I).
- De student kan aan de hand van het basismodel van communicatie (zender-boodschap-medium-ontvanger) uitleggen wat onder communicatie wordt verstaan (I) en waar in het proces storingen kunnen voorkomen (I).
- De student kan verschillende communicatiemodellen onderscheiden (I).
- De student kan communicatiemodellen toepassen in een specifieke context (T).
- De student kan beargumenteren op welke wijze hij een communicatiemodel kan inzetten in een specifieke context (E).
- De student kan communicatie analyseren (A) aan de hand van een communicatiemodel.

Kernbegrippen

- Het basis communicatiemodel (zenderboodschap-medium-ontvangermodel)
- De vijf stellingen over communicatie van Paul Watzlawick
- Het Johari-venster van Joseph Luft en Harry Ingham

Subdomein 2.2: Vormen van communicatie

Omschrijving

Communicatie kan langs verschillende kanalen lopen en kan in verschillende vormen of manieren geuit worden (o.a. verbaal, non-verbaal, stemgebruik). Verschillende vormen zijn meer of minder geschikt voor specifieke contexten (mensen met verschillende achtergronden of mensen met specifieke behoeften, zoals dementerenden). Indien de communicatie niet optimaal verloopt, is er sprake van ruis.

Indicatoren

- De student kan verschillende vormen van communicatie benoemen (K).
- De student kan verschillende vormen van communicatie onderscheiden (I).
- De student kan verschillende kanalen van communicatie onderscheiden (I).
- De student kan uitleggen op welke manier ruis kan optreden in de communicatie (I).
- De student kan ruis in communicatie herkennen (I).
- De student kan vormen van communicatie toepassen in een specifieke context (T).

- De student kan beargumenteren op welke wijze verschillende vormen van communicatie ingezet kunnen worden in een specifieke context (E).

Kernbegrippen

- (Non-)verbale communicatie
- Stemgebruik
- Open en gesloten communicatie
- Digitale communicatie
- Interculturele communicatie
- Feedback geven en ontvangen
- Communicatie met symbolen
- Jongerentaal
- Intermenselijke communicatie
- Communicatie via technische media

Subdomein 2.3: Meta-communicatie

Omschrijving

Metacommunicatie gaat over hoe dingen gecommuniceerd worden. Het gaat om wat er eigenlijk bedoeld wordt met de boodschap, het zogenaamde betrekingsniveau. De betrekking bepaalt voor een groot deel de betekenis van de inhoud. Op betrekingsniveau gaat het over het expressieve, relationele of appellerende aspect van de boodschap. Hiertegenover staat het inhoudsniveau. Dat wat feitelijk/zakelijk gezegd wordt.

Indicatoren

- De student kan uitleggen wat metacommunicatie is (I).
- De student kan metacommunicatie herkennen bij zichzelf en in de communicatie van leerlingen (I).
- De student kan metacommunicatie toepassen (T).
- De student kan communicatie analyseren op metaniveau (A).

Kernbegrippen

- Het inhoud- en betrekingsniveau (Watzlawick)
- De vier aspecten van een boodschap van Schulz von Tun

Subdomein 2.4: Gespreksmodellen

Omschrijving

Er zijn verschillende soorten gespreksmodellen om, afhankelijk van de situatie en de functie, een effectieve en doelgerichte communicatie tot stand te brengen. Ieder model heeft een eigen, systematische opbouw voor de specifieke functie van het gesprek. Voor elk model zijn basisgespreksvaardigheden vereist.

Indicatoren

- De student kan verschillende gespreksmodellen onderscheiden (I).

- De student kan beargumenteren op welke wijze gespreksmodellen ingezet kunnen worden in een specifieke context (E).
- De student kan gespreksmodellen toepassen in een specifieke context (T).
- De student kan een gesprek analyseren aan de hand van een model (A).

Kernbegrippen

- Gespreksmodellen: adviesgesprek, begeleidingsgesprek, informatievergarend gesprek, oplossingsgericht gesprek, slechtnieuwsgesprek
- Basishouding en basisgespreksvaardigheden: contact maken en houden, initiatief nemen, volgen, een ontvangstbevestiging geven
- Selectieve luistervaardigheden: vragen stellen, parafraseren, gevoelsreflectie, concretiseren, samenvatten, niet selectieve luistervaardigheden: aandachtgevend gedrag, non-verbaal gedrag, verbaal volgen, het gebruik van stiltes, terugblik
- Regulerende vaardigheden: terugkoppelen naar begindoelen, de situatie verduidelijken, hardop denken, het gesprek afsluiten

Domein 3: Socialisatie

Socialisatie is het proces waarin we leren een deel van deze maatschappij te zijn, waarin we ons de waarden, normen en gebruiken van die maatschappij eigen maken. Een omgangskundige dient te weten hoe die processen werken en hoe hij ermee om kan gaan in de beroepspraktijk. Hij moet zijn eigen socialisatie in kaart kunnen brengen om zijn handelen te leren begrijpen. Daarnaast moet hij zijn leerlingen hetzelfde leren, zodat zij in de praktijk beter kunnen functioneren en een open houding aannemen ten opzichte van anderen die er andere waarden en normen op nahouden.

Subdomein 3.1: Socialisatieprocessen

Omschrijving

Op welke manieren worden mensen gesocialiseerd. Mensen leren in die maatschappij verschillende rollen in te nemen en zich te gedragen op basis van (verwachtingen ten aanzien van) die rollen. Onze beeldvorming van mensen en bepaalde groepen wordt beïnvloed door eigenschappen die we aan die mensen en groepen toekennen. Een omgangskundige dient te weten hoe die processen werken en hoe hij ermee om kan gaan in de beroepspraktijk.

Indicatoren

- De student kan uitleggen wat socialisatie is (I).
- De student kan de invloed van milieu en afkomst op onderwijskansen toelichten (I).
- De student kan zijn socialisatieproces in kaart brengen (I).
- De student kan socialisatieprocessen binnen andere culturen in kaart brengen (I).

- De student kan zijn handelen als docent aan de hand van zijn socialisatieproces verklaren (I).
- De student kan de verschillende vormen van beeldvorming uitleggen (I).
- De student kan de invloed van beeldvorming op attitude en gedrag verklaren (I).

Kernbegrippen

- Socialisatieproces: primaire en secundaire socialisatie, socialisatie vanuit psychologie en vanuit sociologie, sociale relatie en sociale structuur, waarden en normen en instituties, status, rollen (rolpatroon, rolopvatting, rolmodel, rolattribuut), intern en extern rolconflict, zelfbeeld, positie, macht, sociale controle en dwang, afwijkend gedrag
- Beeldvorming: stereotypen, vooroordelen, discriminatie, racisme, ethnocentrisme, ingroup en outgroup, self-fulfilling prophecy, het halo- en horneffect

Subdomein 3.2: Diversiteit

Omschrijving

Alle mogelijke verschillen tussen mensen onderling bepalen de diversiteit. Hoe meer mensen in een samenleving op elkaar lijken, hoe minder divers die samenleving is. Mensen verschillen op basis van primaire en secundaire kenmerken. Primaire kenmerken zijn onveranderlijke kenmerken, zoals geslacht, leeftijd en etniciteit. Secundaire kenmerken zijn kenmerken die later in het leven verworven worden, zoals opleiding of religie.

Indicatoren

- De student kan verschillende vormen van diversiteit uitleggen (I).
- De student kan diversiteit bespreekbaar maken (T).
- De student kan inspelen op diversiteit in een groep (T).
- De student kan beargumenteren hoe zijn handelen als docent bepaald wordt op basis van zijn identiteit (E).
- De student kan verschillende culturen en kenmerken van culturen uitleggen (I).
- De student kan inventariseren hoe verschillende culturen omgaan met diversiteit (I).
- De student kan beargumenteren wat de invloed van cultuur op gedrag is (E) en demonstreren (T) hoe je kunt omgaan met verschillende culturen.

Kernbegrippen

- Primaire en secundaire kenmerken van diversiteit
- Cultuur, religie, sekse, geaardheid, intelligentie
- Dominante cultuur, subcultuur, tegencultuur, cultuuroverdracht
- Migratie, etniciteit - De driestappenmethode van Pinto

Domein 4: Ontwikkelingspsychologie

Ontwikkelingspsychologie omvat de normale levensloop van baby tot levenseinde. Deze ontwikkeling berust op groei, rijping, leren en ontwikkelingsstimulering. Iedere fase heeft haar eigen kenmerken. Voorbeelden van deze kenmerken zijn: de neurologische, lichamelijke, cognitieve, sociaal-emotionele en morele ontwikkeling. Daarnaast: hechting, empathie, identiteitsvorming en autonomie.

De menselijke levensloop kan vanuit verschillende disciplines en theorieën benaderd worden. Verschillende ontwikkelingspsychologen hebben vanuit hun eigen theorie de normale ontwikkeling/levensloop van de mens uitgewerkt. Iedere ontwikkelingspsycholoog legt daarom zijn eigen accenten.

De leerlingen aan wie de docent omgangskunde lesgeeft, komen in hun toekomstige beroepspraktijk in aanraking met diverse doelgroepen in de verschillende ontwikkelingsfasen. De docent omgangskunde leert de leerlingen hoe zij vanuit de kennis van de ontwikkelingsfasen van de mens en de ontwikkelingsaspecten, de ontwikkeling kunnen stimuleren.

Subdomein 4.1: Baby

Omschrijving

Baby: geboorte tot 18 maanden

Indicatoren

- De student kan de kenmerken van de verschillende ontwikkelingsaspecten van de baby uitleggen (K).
- De student kan de kenmerken van de verschillende ontwikkelingsaspecten van de baby onderscheiden (I).
- De student kan uitleggen hoe de ontwikkeling van de baby gestimuleerd kan worden (I).
- De student kan de verschillende aspecten van hechting uitleggen (K).
- De student kan beargumenteren welke gevolgen onveilige hechting kan hebben (E).

Kernbegrippen

- Lichamelijke ontwikkeling: snelle groei en ontwikkeling, motorische ontwikkeling, ontwikkeling zintuigen, neurologische ontwikkeling
- Cognitieve ontwikkeling: taalontwikkeling, informatieverwerking, sensomotorische stadium van de cognitieve ontwikkeling van piaget (0-2 jaar)
- Sociaal-emotionele ontwikkeling en persoonlijkheidsontwikkeling: interactie, emoties, hechting: kenmerken van, het ontstaan van, de kwaliteit van, de functie van, vormen van (ont)hechting, emotionele en materiële afhankelijkheid, de theorie van Bowlby

- Ontwikkelingsfasen: fases van de levensloop van Erikson: vertrouwen tegenover wantrouwen, de orale en anale fase Freud, de premorele periode van Kohlberg

Subdomein 4.2: Peuter

Omschrijving

Peuter: 18 maanden tot 3 jaar

Indicatoren

- De student kan de kenmerken van de verschillende ontwikkelingsaspecten van de peuter uitleggen (K).
- De student kan de kenmerken van de verschillende ontwikkelingsaspecten van de peuter onderscheiden (I).
- De student kan uitleggen hoe de ontwikkeling van de peuter gestimuleerd kan worden (I).

Kernbegrippen

- Lichamelijke ontwikkeling: rijping en leren, neurologische kenmerken, fysieke groei, de grove en fijne motoriek, seksuele ontwikkeling, de theorie van Freud
- Cognitieve ontwikkeling: intellectuele ontwikkeling, taalontwikkeling, het preoperationele stadium van de cognitieve ontwikkeling van Piaget (2-6/7 jaar)
- Sociaal-emotionele ontwikkeling en persoonlijkheidsontwikkeling: imiteren, zelfbeeld, genderidentiteit, morele ontwikkeling, vriendschappen, spelontwikkeling
- Ontwikkelingsfasen: fases van de levensloop van Erikson: autonomie tegenover schaamte, twijfel, de fallische fase van Freud

Subdomein 4.3: Kleuter

Omschrijving

Kleuter: 3 tot 5 jaar

Indicatoren

- De student kan de kenmerken van de verschillende ontwikkelingsaspecten van de kleuter uitleggen (K).
- De student kan de kenmerken van de verschillende ontwikkelingsaspecten van de kleuter onderscheiden (I).
- De student kan uitleggen hoe de ontwikkeling van de kleuter gestimuleerd kan worden (I).

Kernbegrippen

- Lichamelijke ontwikkeling: rijping en leren, neurologische kenmerken, fysieke groei, motorische kenmerken, seksuele ontwikkeling
- Cognitieve ontwikkeling: intellectuele ontwikkeling, taalontwikkeling, cognitieve psychologie van Vygotski

- Sociaal-emotionele ontwikkeling en persoonlijkheidsontwikkeling: imiteren, zelfbeeld, genderidentiteit, morele ontwikkeling, vriendschappen, spelontwikkeling, de ontwikkelingspsychologie van Jung
- Ontwikkelingsfasen: fasen van de levensloop van Erikson: initiatief tegenover schuld, het niveau van preconventionele moraliteit van Kohlberg

Subdomein 4.4: Basisschoolkind

Omschrijving

Basisschoolkind: 5 tot 12 jaar

Indicatoren

- De student kan de kenmerken van de verschillende ontwikkelingsaspecten van het basisschoolkind uitleggen (K).
- De student kan de kenmerken van de verschillende ontwikkelingsaspecten van het basisschoolkind onderscheiden (I).
- De student kan uitleggen hoe de ontwikkeling van het basisschoolkind gestimuleerd kan worden (I).

Kernbegrippen

- Lichamelijke ontwikkeling: fysieke ontwikkeling, motorische ontwikkeling, neurologische ontwikkeling (spiegelneuronen)
- Cognitieve ontwikkeling: intellectuele ontwikkeling, taalontwikkeling, het concreet operationele stadium van de cognitieve ontwikkeling van Piaget (6/7 tot 11/12 jaar)
- Sociaal-emotionele ontwikkeling en persoonlijkheidsontwikkeling: ontwikkeling van de eigen ik, eigenwaarde/zelfbeeld, relaties en vriendschappen, pesten, de sociale psychologie van Lewin
- Ontwikkelingsfasen: fasen van de levensloop van Erikson: constructiviteit tegenover minderwaardigheid, de latentiefase Freud, het niveau van conventionele moraliteit van Kohlberg

Subdomein 4.5: Adolescent

Omschrijving

De adolescent: 12 tot 18 jaar

Indicatoren

- De student kan de kenmerken van de verschillende ontwikkelingsaspecten van de adolescent uitleggen (K).
- De student kan de kenmerken van de verschillende ontwikkelingsaspecten van de adolescent onderscheiden (I).
- De student kan uitleggen hoe de ontwikkeling van de adolescent gestimuleerd kan worden (I).

Kernbegrippen

- Lichamelijke kenmerken: groeiversnelling, seksuele rijping, veranderingen in het hormoonsysteem, ontwikkeling van de hersenen
- Cognitieve ontwikkeling: intellectuele ontwikkeling, formeel operationele stadium van de cognitieve ontwikkeling van Piaget (vanaf 11/12 jaar)
- Sociaal-emotionele ontwikkeling en persoonlijkheidsontwikkeling: zelfbeeld/eigenwaarde, relaties met leeftijdsgenoten en veranderende familiebanden, seksuele relaties, seksuele geaardheid, omgaan met eigen seksualiteit, gender, identiteitsontwikkeling, identiteitsstatus van Marcia (foreclosure, moratorium, achievement, diffusion), autonomie en zelfverantwoordelijkheid
- Ontwikkelingsfasen: fases van de levensloop van Erikson: identiteit tegenover identiteitsverwarring, de genitale fase van Freud, het niveau van postconventionele moraliteit van Kohlberg

Subdomein 4.6: Vroege volwassenheid

Omschrijving

De vroege volwassenheid: 18 tot 35 jaar

Indicatoren

- De student kan de kenmerken van de verschillende ontwikkelingsaspecten van de vroege volwassenheid uitleggen (K).
- De student kan de kenmerken van de verschillende ontwikkelingsaspecten van de vroege volwassenheid onderscheiden (I).
- De student kan uitleggen hoe de ontwikkeling van iemand in de vroege volwassenheid gestimuleerd kan worden (I).

Kernbegrippen

- Lichamelijke ontwikkeling: groei is grotendeels voltooid, hersenen groeien, motoriek, zintuigen
- Cognitieve ontwikkeling: intellectuele groei, postformeel denken
- Sociaal-emotionele ontwikkeling en persoonlijkheidsontwikkeling: aangaan van intieme relaties, huwelijk, samenwonen en andere relatievormen, ouderschap, hechtingsstijlen, opleiding kiezen, beroep kiezen, werk
- Ontwikkelingsfasen: de humanistische psychologie van Maslow en Rogers, fases van de levensloop van Erikson: intimiteit tegenover isolement

Subdomein 4.7: Middelbare volwassenheid

Omschrijving

De middelbare volwassenheid: 35 tot 67 jaar

Indicatoren

- De student kan de kenmerken van de verschillende ontwikkelingsaspecten van de middelbare volwassenheid uitleggen (K).

- De student kan de kenmerken van de verschillende ontwikkelingsaspecten van de middelbare volwassenheid onderscheiden (I).
- De student kan uitleggen hoe de ontwikkeling van iemand in de middelbare volwassenheid gestimuleerd kan worden (I).

Kernbegrippen

- Lichamelijke ontwikkeling: reactietijd neemt toe, overgangperiode, hormonale veranderingen / menopauze
- Cognitieve ontwikkeling: geheugen, intelligentie
- Sociaal-emotionele ontwikkeling en persoonlijkheidsontwikkeling: veranderingen in de persoonlijkheid, werk en carrière, werkloosheid, een levenlang leren
- Ontwikkelingsfasen: fases van de levensloop van Erikson: generativiteit tegenover stagnatie

Subdomein 4.8: Late volwassenheid

Omschrijving

De late volwassenheid: 67 jaar tot de dood

Indicatoren

- De student kan de kenmerken van de verschillende ontwikkelingsaspecten van de late volwassenheid uitleggen (K).
- De student kan de kenmerken van de verschillende ontwikkelingsaspecten van de late volwassenheid onderscheiden (I).
- De student kan uitleggen hoe de ontwikkeling van iemand in de late volwassenheid gestimuleerd kan worden (I).

Kernbegrippen

- Lichamelijke ontwikkeling: lichamelijke veranderingen, zintuigen minder accuraat, seksualiteit, hersenen krimpen
- Cognitieve ontwikkeling: intelligentie, geheugen, leren op latere leeftijd
- Sociaal-emotionele ontwikkeling en persoonlijkheidsontwikkeling: introspectie, pensionering, zingeving, identiteit, omgaan met het besef van de dood/ euthanasie, relaties en vriendschappen
- Ontwikkelingsfasen: fases van de levensloop van Erikson: integriteit tegenover wanhoop

Domein 5: Opvoeden en begeleiden

Opvoeden houdt in dat een kind wordt begeleid bij zijn ontwikkeling tot een zelfstandig participerend lid van de samenleving. De persoon wordt gevormd naar de waarden en normen van diens opvoeders en daarmee meestal naar de voornaamste waarden en normen van de samenleving waarin hij of zij leeft. Dit opvoeden gebeurt vaak door meerdere opvoeders, waaronder de

ouders, buurt, familie, kinderdagverblijf en school. Daarbij gelden een aantal belangrijke principes die een positieve uitwerking hebben op de ontwikkeling, zoals veiligheid, duidelijke kaders, positieve feedback en stabiliteit.

Omgangskundestudenten leren leerlingen/cliënten te begeleiden binnen het omgangskundig vakgebied. Dit doen de leerlingen aan de hand van een behandelplan en/of persoonlijke ontwikkelpunten van de cliënt. Cliënten worden begeleid bij het oplossen van, verminderen van en leren omgaan met hun problemen. Zij leren hun mogelijkheden te gebruiken en deze verder te ontwikkelen. Het begeleiden vindt zowel individueel als in een groep plaats. Om te kunnen begeleiden hebben leerlingen kennis nodig over gedragsverandering, themagecentreerde interactie en coaching.

Omgangskundestudenten moeten verschillende begeleidingsvormen kennen en kunnen toepassen, zoals intervisie en methodische werkbegeleiding. Ook moeten ze zelf participeren in verschillende begeleidingsvormen, waaronder intervisie en supervisie.

Subdomein 5.1: Pedagogiek

Omschrijving

Pedagogiek is de wetenschappelijke discipline die zich bezighoudt met de opvoeding.

Indicatoren

- De student kan uitleggen wat opvoeden betekent (K).
- De student kan de kenmerken van opvoeding uitleggen (I).
- De student kan voorbeelden geven van opvoeddoelen (I).
- De student kan uitleggen welke opvoedstijlen er zijn (I).
- De student kan beargumenteren welk effect een opvoedingsstijl op opvoeding heeft (E).
- De student kan beargumenteren wat het effect is van opvoeding op gedrag (E).
- De student kan pedagogische stromingen uitleggen en aangeven welke plaats ze innemen in cultuur-historisch perspectief (I).
- De student kan een visie formuleren op opvoeden aan de hand van een pedagogische theorie of stroming (C).

Kernbegrippen

- Universele en cultureel gebonden opvoeddoelen
- Opvoedstijlen: autoritair, autoritatief, laissez-faire, verwaarlozend
- Pedagogische stromingen: geesteswetenschappelijk, empirisch-analytische, kritisch-emancipatorische

Subdomein 5.2: Begeleiding en coaching

Omschrijving

Begeleiden is een specifieke activiteit die bijdraagt aan iemands leer- en ontwikkelingsprocessen. Coaching is een vorm van begeleiding die erop gericht is mensen in positieve zin te veranderen. Coaching gaat uit van een geloof in de veranderingsmogelijkheden van een individu. Agogisch handelen is het beroepsmatig, doelbewust en planmatig op gang brengen en begeleiden van psychosociale veranderingen van een individu of groep.

Indicatoren

- De student kan uitleggen wat begeleiden betekent (I).
- De student kan beargumenteren welke vorm van begeleiding geschikt is in een specifieke context (E).
- De student kan een begeleidingsplan opstellen (T).
- De student kan een begeleidingsmethode toepassen in een specifieke context (T).
- De student kan evalueren wat het effect is van de begeleiding in een specifieke context (E).
- De student kan uitleggen wat coachen betekent (I).
- De student kan beargumenteren welke vorm van coaching geschikt is in een specifieke context (E).
- De student kan een coaching methode toepassen in een specifieke context (T).
- De student kan evalueren wat het effect is van coaching in een specifieke context (E).
- De student kan uitleggen wat agogische handelen betekent (I).
- De student kan beargumenteren welk agogisch model geschikt is in een specifieke context (E).
- De student kan een agogische modellen toepassen in een specifieke context (T).
- De student kan evalueren wat het effect is bij het gebruik van een agogisch model in een specifieke context (E).

Kernbegrippen

- Inlevingsvermogen
- Projectie
- (Tegen)overdracht
- Veiligheid creëren
- Herkaderen
- Ontwikkelingsgerichte feedback
- Zelfsturing
- Taak- en procesgericht begeleiden
- Authentiek begeleiden
- Begeleiding- en coachingsmethoden: intervisie, supervisie, psychoanalyse, gedragstherapie, de humanistische benadering, Rationeel Emotieve Therapie,

cognitieve gedragstherapie, bio-energetica, de systeembenadering, het GROW-mode, de kernkwadranten van Ofman, ontwikkelingsgericht coachen, oplossingsgericht coachen, motiverende gespreksvoering

- De vijf fasen van rouw (Kübler-Ross): fase 1: ontkenning, fase 2: woede, fase 3: onderhandelen, fase 4: depressie, fase 5: aanvaarding

Domein 6: Groepsdynamica

Binnen het beroepsonderwijs geven docenten omgangskunde groepsdynamica aan leerlingen die zelf groepen begeleiden. Daarnaast worden omgangskundedocenten ingezet om complexe interacties te begeleiden, zoals in geval van pesten, radicalisering en bij een verstoord groepsproces. Hiertoe is het van belang dat studenten kennis hebben van groepsdynamica, interactiepatronen, omgaan met weerstand. Dit vraagt om meer verdiepende kennis op dit gebied dan in de generieke kennisbasis van alle lerarenopleidingen is opgenomen.

Subdomein 6.1: Grondslagen van de groepsdynamica

Omschrijving

Groepsdynamica is de leer van veranderingen die zich in een groep voordoen. Daarnaast richt de groepsdynamica zich op de oorzaken van die veranderingen.

Indicatoren

- De student kan de grondslagen en hoofdstromingen van de groepsdynamica uitleggen (I).
- De student kan uitleggen wat groepsdynamica is (I).

Kernbegrippen

- De veldtheorie (Lewin)
- De sociale interactietheorie (Bales)
- De systeemtheorie

Subdomein 6.2: Plaats van groepsdynamica in de wetenschap

Omschrijving

Groepsdynamica laat zien hoe individuele en maatschappelijke aspecten met elkaar samenhangen.

Indicatoren

- De student kan uitleggen welke plek de groepsdynamica inneemt in de wetenschap (I).
- De student kan uitleggen wat het studieterrein is van de groepsdynamica (I).

Kernbegrippen

Groepsdynamica positioneert zich tussen psychologie en sociologie

Subdomein 6.3: Definitie van de groep en soorten groepen

Omschrijving

Er bestaan verschillende soorten groepen. Op basis van de kenmerken zijn groepen te onderscheiden.

Indicatoren

- De student kan uitleggen wat een groep is (I).
- De student kan de kenmerken van groepen uitleggen (I).
- De student kan verschillende groepen onderscheiden (I).
- De student kan voorbeelden van groepen geven (I).

Kernbegrippen

- Primaire en secundaire groepen
- Formele en informele groepen
- De referentiegroep
- Leden van de groep
- Homogeniteit en heterogeniteit
- Hiërarchie
- Doelen, waarden, normen en belangen
- Cohesie
- Duurzaamheid
- De typologie van Merton

Subdomein 6.4: Niveaus en interventies in groepen

Omschrijving

Om te interveniëren in groepen is het van belang de kenmerken en niveaus van groepen te kennen.

Indicatoren

- De student kan uitleggen welke verschillende niveaus er in groepen zijn (I).
- De student kan beargumenteren in welke fase een groep zich bevindt (E).
- De student kan een interventie in een groep toepassen met als doel de groep in de volgende fase te brengen (T).

Kernbegrippen

- Inhoudsniveau
- Procesniveau
- De kernkwaliteiten van Ofman
- Transactionele analyse
- Drama-driehoek/overwinnaars-driehoek
- De roos van Leary

Subdomein 6.5: Groepsvorming en groepsontwikkeling

Omschrijving

Groepen kunnen zich op verschillende manieren vormen. Toch zijn er overeenkomsten in hoe groepen zich vormen en ontwikkelen.

Indicatoren

- De student kan uitleggen hoe een groep gevormd wordt (I).
- De student kan beoordelen in welke fase van ontwikkeling een groep zit (E).

Kernbegrippen

Het basismodel van Tuckman

Subdomein 6.6: Groepsprocessen en groepsfenomenen

Omschrijving

Rollen in groepen, gedragsvormen, groepsnormen, conformiteit aan groepsnormen, besluitvorming, conflictstijlen, afweer in groepen, groepsidentiteit en verborgen agenda's, communicatie, feedback in groepen, leiderschap, etc.

Indicatoren

- De student kan uitleggen welke verschillende rollen er in groepen zijn (I).
- De student kan uitleggen wat de invloed van leiderschapsstijl op de groep is (I).
- De student kan uitleggen hoe groepsnormen ontstaan en hoe ze het gedrag van de leden beïnvloeden (I).
- De student kan uitleggen hoe besluiten in groepen tot stand komen (I).
- De student kan uitleggen welke conflicthanteringsstijlen er zijn (I).
- De student kan omgaan met conflicten volgens protocol (T).
- De student kan omgaan met verstoorde groepsprocessen, zodat het proces hersteld wordt (T).
- De student kan een erkend pestprotocol hanteren om pesten in de klas te voorkomen en indien nodig op te lossen (T).

Kernbegrippen

- Rollen in groepen (Belbin)
- Groepsnormen
- Conformiteit aan groepsnormen
- Besluitvorming
- Conflicthanteringsstijlen
- Groepsidentiteit
- Leiderschapsstijlen (autoritair, democratisch en laissez-faire)
- Pesten en erkende anti-pestprogramma's
- Integratie en assimilatie
- Insluiting en uitsluiting
- Omgaan met weerstand

Domein 7: Beroepshouding en ethiek

Ethiek is nadenken over goed handelen. Centraal staat de vraag naar wat goed is om te doen in concrete situaties. In dit geval binnen de toekomstige beroepspraktijk van omgangskundestudenten en hun (mbo-)leerlingen. Heb ik nu goed of fout gehandeld en waarom heb ik dat gedaan? Toekomstige beroepsbeoefenaars moeten leren zich professioneel te gedragen. Zij leren hoe een beroep uitgeoefend moet worden. Door zijn beroepshouding maakt de professional zichtbaar vanuit welke persoonlijke betrokkenheid hij in het beroep staat, hoe moreel gevoelig hij is, door welke waarden hij zich laat inspireren en hoe hij omgaat met ethische dilemma's in de beroepspraktijk. De student omgangskunde en ook de mbo-leerling zijn, door hun houding, zelf het instrument in het werken met cliënten.

Subdomein 7.1: Ethiek als wetenschap, filosofisch denken

Omschrijving

Ethiek is nadenken over goed handelen. Dit kan vanuit verschillende stromingen gedaan worden.

Indicatoren

- De student kan verschillende stromingen binnen de ethiek uitleggen (I).
- De student kan beargumenteren hoe vanuit een ethische stroming gehandeld wordt (E).
- De student kan een stappenplan met betrekking tot integer handelen toepassen (T).

Kernbegrippen

Morele denkwijzen: plichtethiek, gevolgenethiek, deugdethiek, zorgethiek, integriteit, morele intuïtie, problemen en oordelen.

Subdomein 7.2: Beroepshouding, grondhouding en professionaliteit

Omschrijving

Door zijn beroepshouding maakt de professional zichtbaar vanuit welke persoonlijke betrokkenheid hij in het beroep staat, hoe moreel gevoelig hij is, door welke waarden hij zich laat inspireren en hoe hij omgaat met ethische dilemma's in de beroepspraktijk.

Indicatoren

- De student kan uitleggen wat beroepshouding, beroepscode en protocollen inhouden (I).
- De student kan de eigen waarden en normen in kaart brengen (I).
- De student kan de beroepshouding van een beroep in kaart brengen (T).
- De student kan reflecteren op zijn persoons- en beroepsvorming aan de hand van het stappenplan van ethische reflectie (E).

- De student kan beargumenteren hoe te handelen vanuit de beroepshouding in de praktijk (E).
- De student kan evalueren of een persoon ethisch gehandeld heeft (E).

Kernbegrippen

- Waarden, normen en deugden
- Acceptatie
- Assertiviteit
- Autonomie
- Betrokkenheid
- Betrouwbaarheid
- Echtheid
- Empathie
- Integriteit
- Moed
- Respect
- Verantwoordelijkheid
- Fasen van ethische reflectie: verkenning, explicitering, analyse, afweging en aanpak

Domein 8: Specifieke behoeften

Iedere doelgroep en/of leeftijdsgroep kent zijn specifieke begeleidingsopgaven en/of opvoedingsopgaven. Bij het bieden van begeleiding is het van belang rekening te houden met geslacht, ziektes, leeftijd, temperament, eigenschappen, talenten, persoonlijkheid, ontwikkelingsfase en cultuur.

De leerlingen aan wie de docent omgangskunde lesgeeft, komen in hun toekomstige beroepspraktijk in aanraking met doelgroepen met specifieke behoeften. De docent omgangskunde leert de leerlingen gedrag vanuit speciale behoeften te onderscheiden en mensen met speciale behoeften te begeleiden. Dit doen ze vanuit een professionele basishouding, waaruit respect, integriteit, empathie, echtheid en verantwoordelijkheid blijkt. De diagnostisering en (medische) behandeling van de diverse stoornissen vallen buiten deze kennisbasis.

Subdomein 8.1: Psychiatrische ziektebeelden

Omschrijving

Hierbij gaat het om de verschillende behoeften die voortkomen uit psychische problemen volgens het medische model DSM 5, die in het toekomstige beroepenveld van de leerlingen het meest voorkomen en het omgaan hiermee als professional.

Indicatoren

- De student kan verschillende psychische problemen herkennen aan de hand van de DSM 5 (I).
- De student kan verschillende psychische problemen uitleggen aan de hand van de DSM 5 (I).
- De student kan beargumenteren wat specifieke behoeften zijn die voortkomen uit de verschillende psychische problemen (E).
- De student kan op basis van de specifieke behoeften begeleidingsadviezen geven vanuit een professionele houding voor de verschillende psychische problemen in specifieke contexten (E).

Kernbegrippen

- Psychische problemen: eetstoornissen, angststoornissen, dwangstoornissen, schizofrenie, depressie, borderline, persoonlijkheidsstoornis, internaliserende problemen, externaliserende problemen
- De 20 categorieën van de DSM V
- Het Dynamische StressKwetsbaarheidsmodel (DSK-model)

Subdomein 8.2: Leer- en gedragsproblematiek

Omschrijving

Hierbij gaat het om de verschillende behoeften die voortkomen uit gedragsproblematiek van alle leeftijdsgroepen en het omgaan hiermee als professional.

Indicatoren

- De student kan het verschil aangeven tussen een stoornis en een probleem (I).
- De student kan verschillende leer- en gedragsproblematieken uitleggen (I).
- De student kan beargumenteren welke van de specifieke behoeften voortkomen uit de verschillende leer- en gedragsproblematieken van mensen (E).
- De student kan op basis van de specifieke behoeften begeleidingsadviezen geven vanuit een professionele houding voor de leer- en gedragsproblematiek in specifieke contexten (E).

Kernbegrippen

Gedragsstoornissen en -problemen waaronder: ADHD/ADD (vormen van ADHD, het aandachtsgestoorde type, hyperactief-impulsieve type, gecombineerde type), ODD/CD, autismespectrumstoornis, hechtingsstoornissen, faalangst, PTSS, stoornissen in verstandelijk functioneren

Subdomein 8.3: Problematiek bij ouderen

Omschrijving

Hierbij gaat het om de verschillende behoeften die voortkomen uit somatische, psychische en psychogeriatrische ziekten en aandoeningen bij ouderen en het omgaan hiermee als professional.

Indicatoren

- De student kan verschillende problematieken bij ouderen uitleggen (I).
- De student kan beargumenteren welke van de specifieke behoeften voortkomen uit de verschillende problematieken bij ouderen (E).
- De student kan op basis van de specifieke behoeften begeleidingsadviezen geven vanuit een professionele houding voor de psychogeriatrische aandoeningen in specifieke contexten (T).

Kernbegrippen

- Somatische ziekten en aandoeningen: hart- en vaatziekten, kanker, ziekte van Parkinson, osteoporose, diabetes mellitus, CVA/beroerte, niet aangeboren hersenletsel, longaandoeningen
- Psychische ziekten en aandoeningen: decompensatie, depressie, ouderenmishandeling, verwaarlozing, Traumatische ervaringen als oorlog en verlies van dierbaren
- Psychogeriatrische aandoeningen: vormen van dementie (ziekte van Alzheimer), gedragsproblemen die hieruit voortvloeien, oorzaken van dementie
- Benaderingswijzen: warme zorg, validation, ROT, snoezelen, familiezorg

Subdomein 8.4: Stoornissen die samenhangen met schoolse vaardigheden

Omschrijving

Hierbij gaat het om de verschillende behoeften die voortkomen uit leerstoornissen/leerproblemen en studieproblemen en het omgaan hiermee als professional.

Indicatoren

- De student kan verschillende stoornissen die samenhangen met schoolse vaardigheden uitleggen (I).
- De student kan beargumenteren welke specifieke behoeften voortkomen uit de verschillende leerstoornissen/leer- en studieproblemen (E).
- De student kan op basis van de specifieke behoeften begeleidingsadviezen geven vanuit een professionele houding voor de leerstoornissen/leer- en studieproblemen in specifieke contexten (E).

Kernbegrippen

Leerstoornissen: dyslexie, dyscalculie, concentratiestoornis, hooggevoeligheid, hoogbegaafdheid

Subdomein 8.5: Lichamelijke en zintuiglijke beperkingen

Omschrijving

Hierbij gaat het om de verschillende behoeften die voortkomen uit lichamelijke en zintuiglijke beperkingen ten aanzien van het functioneren en het omgaan hiermee als professional.

Indicatoren

- De student kan verschillende lichamelijke en zintuiglijke beperkingen uitleggen (I).
- De student kan beargumenteren welke specifieke behoeften voortkomen uit de lichamelijke en zintuiglijke beperkingen (E).
- De student kan op basis van de specifieke behoeften begeleidingsadviezen bij lichamelijke en zintuiglijke beperkingen in specifieke contexten geven vanuit een professionele basishouding (E).

Kernbegrippen

- Lichamelijke stoornissen: chronische ziektes, psychosomatische ziektes, gehoor- en gezichtsstoornissen
- Motorische stoornissen: tics, dyspraxie

Subdomein 8.6: Problematieken rond maatschappelijke integratie

Omschrijving

Hierbij gaat het om de verschillende behoeften die voortkomen uit problemen die zich kunnen voordoen bij de maatschappelijke integratie en participatie van mensen in een maatschappelijk marginale positie en het omgaan hiermee als professional.

Indicatoren

- De student kan verschillende problematieken rond maatschappelijke integratie en participatie uitleggen (I).
- De student kan beargumenteren welke specifieke behoeften voortkomen uit problemen rond maatschappelijke integratie en participatie (E).
- De student kan op basis van de specifieke behoeften begeleidingsadviezen bij problemen rond maatschappelijke integratie en participatie in specifieke contexten geven vanuit een professionele basishouding (E).

Kernbegrippen

- Randgroeperingen
- Discriminatie
- Dak- en thuislozen
- Justitiële maatregelen

Subdomein 8.7: Verslavingsproblematiek

Omschrijving

Hierbij gaat het om de verschillende behoeften die voortkomen uit verslavingsproblematiek, het ontstaan en de functie van verslaving en het omgaan hiermee als professional.

Indicatoren

- De student kan verslavingsproblematiek uitleggen (I).
- De student kan beargumenteren welke specifieke behoeften voortkomen uit verslavingsproblematiek (E).
- De student kan op basis van de specifieke behoeften begeleidingsadviezen geven vanuit een professionele houding voor verslavingsproblematiek in specifieke contexten (E).

Kennisbegrippen

- Verschillende soorten verslaving: seksverslaving, gameverslaving, internetverslaving, gokverslaving, drankverslaving, drugsverslaving
- Verschillende vormen, oorzaken en gevolgen en preventie van middelengebruik (alcohol, roken en drugs) en verslaving

Subdomein 8.8: Criminaliteit en vandalisme

Omschrijving

Hierbij gaat het om de verschillende behoeften die voortkomen uit criminaliteit en vandalisme, het ontstaan van en omgaan hiermee als professional.

Indicatoren

- De student kan verschillende vormen van criminaliteit en vandalisme uitleggen (I).
- De student kan beargumenteren welke specifieke behoeften voortkomen uit verschillende vormen van criminaliteit en vandalisme (E).
- De student kan op basis van de specifieke behoeften begeleidingsadviezen geven vanuit een professionele houding voor verschillende vormen van criminaliteit en vandalisme in specifieke contexten (E).

Kennisbegrippen

- Jeugdcriminaliteit
- Vandalisme
- Risicofactoren
- Jongeren met licht verstandelijke beperking

Domein 9: Organisatie en organisatieverandering

Het gaat om kennis van organisaties en werkvelden en vaardigheden die een docent omgangskunde nodig heeft om mbo-leerlingen voor te bereiden op het functioneren binnen de toekomstige beroepssituatie. Welke kennis en vaardigheden heeft de werknemer op mbo-niveau nodig om als werknemer goed te functioneren en zich te kunnen ontwikkelen?

Subdomein 9.1: Inleiding in organisaties

Omschrijving

Vanuit verschillende invalshoeken wordt gekeken naar organisaties.

Indicatoren

- De student kan uitleggen wat een organisatie is (I).
- De student kan uitleggen waarom mensen in organisaties werken (I).
- De student kan verschillende soorten organisaties onderscheiden (I).

Kennisbegrippen

Soorten organisaties: formeel en informeel, (non-)profit organisaties

Subdomein 9.2: Specifieke organisatiestructuren van de diverse sectoren

Omschrijving

Organisatiestructuur is de wijze waarop taken binnen een organisatie zijn verdeeld.

Indicatoren

- De student kan uitleggen wat organisatiestructuur is (I).
- De student kan uitleggen wat een organogram is (I).
- De student kan organisaties binnen de beroepspraktijk onderscheiden (I).

Kernbegrippen

- Organogram
- Functiestructuur
- Personele structuur
- Organieke structuur
- Organisaties binnen het beroepenveld van de leerlingen

Subdomein 9.3: Organisatieprocessen en organisatiekenmerken

Omschrijving

Organisaties kunnen van elkaar verschillen op meerdere kenmerken. Daarnaast zijn binnen bedrijven verschillende processen te onderscheiden. Het is goed op de hoogte te blijven van relevante ontwikkelingen in de sector.

Indicatoren

- De student kan uitleggen wat de kenmerken van organisaties zijn (I).
- De student kan uitleggen welke organisatieprocessen er spelen binnen een organisatie (I).
- De student kan organisatieprocessen en kenmerken van organisaties onderscheiden in de beroepspraktijk (I).

Kernbegrippen

- Missie, visies en strategie van het bedrijf
- Personeelsbeleid
- De cultuur van het bedrijf
- Besluitvormingsprocessen
- Communicatiestromen in de organisatie
- Medezeggenschap
- Rechten en plichten/vakbond
- Organisatieverandering en de impact daarvan
- Kosten en opbrengsten
- Rollen en taakverdeling in teams
- Soorten teams
- Teambuilding

Subdomein 9.4: Organisatie en management

Omschrijving

Onderscheid tussen leiderschap en management. Kenmerken van leiderschap en leiderschapsdimensies. Leiderschap en macht.

Indicatoren

- De student kan uitleggen wat leiderschap is (I).
- De student kan uitleggen wat de invloed van leiderschap is (I).
- De student kan de effecten van verschillende soorten leiderschap onderscheiden (I).

Kernbegrippen

- Leiderschapsstijlen
- Hiërarchie

Subdomein 9.5: Organisatorische vaardigheden

Omschrijving

Iedereen die werkt in een organisatie heeft bepaalde vaardigheden nodig om goed in die organisatie te kunnen functioneren.

Indicatoren

De student kan organisatorische vaardigheden toepassen (T).

Kernbegrippen

Diverse organisatorische vaardigheden: feedback geven en ontvangen, plannen, ordelijk werken, vergaderen, een probleem bespreken, iets aankaarten, omgaan met collega's en klanten, samenwerken, omgaan met organisatieverandering en teamvorming, onderhandelen, het functionerings- en beoordelingsgesprek

Domein 10: Loopbaan en burgerschap

Binnen loopbaanoriëntatie- en -begeleiding (LOB) krijgen studenten informatie over en begeleiding bij keuzes voor hun verdere loopbaan. Ze krijgen meer zicht op hun kwaliteiten, mogelijkheden en drijfveren gekoppeld aan hun toekomstige loopbaan. Belangrijke onderdelen die bij burgerschap horen zijn het leren (nadenken) over jezelf in de wereld en het inleven in de leefwereld van anderen. Omgangskundigen gaan hun leerlingen hierin begeleiden en hebben kennis en vaardigheden nodig om hun leerlingen hierin te begeleiden.

Subdomein 10.1: Loopbaan

Omschrijving

Binnen LOB krijgen studenten meer zicht op hun kwaliteiten, mogelijkheden en drijfveren. Dit stelt hen in staat een passende opleiding te kiezen én er een succesvol vervolg aan te geven. Leerlingen leren te reflecteren op hun kwaliteiten, mogelijkheden en drijfveren. Ook ontwikkelen ze competenties voor een levenlang leren.

Indicatoren

- De student kan zijn ideeën over een levenlang leren formuleren (I).
- De student kan uitleggen wat de elementen zijn van een LOB-plan (I).
- De student kan beargumenteren hoe hij de vijf loopbaancompetenties kan ontwikkelen (E).
- De student kan de vijf loopbaancompetenties ontwikkelen (T).
- De student kan reflecteren op zijn loopbaancompetenties (E).

Kernbegrippen

De vijf loopbaancompetenties:

- capaciteitenreflectie: beschouwing van de capaciteiten die van belang zijn voor de loopbaan
- motievenreflectie: beschouwing van de wensen en waarden die van belang zijn voor de loopbaan
- werkexploratie: onderzoek naar werk en mobiliteit in de loopbaan
- loopbaansturing: loopbaangerichte planning en beïnvloeding van het leer- en werkproces
- netwerken: contacten opbouwen en onderhouden op de arbeidsmarkt, gericht op loopbaanontwikkeling

Subdomein 10.2: Politiek-juridisch burgerschap

Omschrijving

Politiek-juridisch burgerschap is gericht op de bereidheid en het vermogen om deel te nemen aan politieke besluitvorming.

Indicatoren

- De student kan uitleggen welke verschillende regeringsvormen er zijn (I).
- De student kan beargumenteren op welke manier hij invloed kan uitoefenen (I).
- De student kan beargumenteren op welke wijze hij actief kan deelnemen aan de politieke besluitvorming (E).
- De student kan beargumenteren wat hij vindt van diverse actuele thema's (die op de politieke agenda staan) (E).
- De student kan beargumenteren op welke partij hij stemt (E).
- De student kan actief deelnemen aan de politieke besluitvorming (T).

Kernbegrippen

- Verschillende regeringsvormen: democratie, dictatuur, theocratie en oligarchie
- Vormen van invloed uitoefenen
- Politieke besluitvorming
- Actuele thema's: duurzaamheid, veiligheid, internationalisering, levensbeschouwing

Subdomein 10.3: Economisch burgerschap

Omschrijving

Economisch burgerschap is gericht op de bereidheid en het vermogen om deel te nemen aan het arbeidsproces en aan de arbeidsgemeenschap. Daarnaast omvat economische burgerschap de bereidheid en het vermogen om op adequate en verantwoorde wijze als consument deel te nemen aan de maatschappij.

Indicatoren

- De student kan uitleggen welke rechten en plichten er horen bij een beroepsbeoefenaar in een bedrijf (I).
- De student kan beargumenteren wat hij vindt van die rechten en plichten (E).
- De student kan beargumenteren op welke wijze hij actief kan deelnemen aan het arbeidsproces (E).
- De student kan actief deelnemen aan het arbeidsproces (T).
- De student kan informatie over producten en diensten verzamelen (T).
- De student kan een weloverwogen keuze maken voor een product of dienst en hierbij rekening houden met maatschappelijke belangen, zoals duurzaamheid en gezondheid (E).
- De student kan beargumenteren op welke wijze hij op adequate en verantwoorde wijze als consument kan deelnemen aan de maatschappij (E).

- De student kan op adequate en verantwoorde wijze als consument deelnemen aan de maatschappij (T).

Subdomein 10.4: Sociaal maatschappelijk burgerschap

Omschrijving

Sociaal maatschappelijk burgerschap is gericht op de bereidheid en het vermogen om deel uit te maken van een gemeenschap en daar een actieve bijdrage aan leveren.

Indicatoren

- De student kan uitleggen op welke wijze hij deel kan uitmaken van een gemeenschap en daar een actieve bijdrage aan kan leveren (I).
- De student kan beargumenteren op welke wijze hij adequaat kan functioneren in de woon- en leefomgeving, zorgsituaties en in school (E).
- De student kan adequaat functioneren in de woon- en leefomgeving, zorgsituaties en in school (T).

Kernbegrippen

- Leefbaarheid
- Acceptatie van verschillen
- Culturele verscheidenheid

Subdomein 10.5: Vitaal burgerschap

Omschrijving

De dimensie 'vitaal burgerschap' heeft betrekking op de bereidheid en het vermogen om te reflecteren op de eigen leefstijl en zorg te dragen voor de eigen vitaliteit als burger en werknemer.

Indicatoren

- De student kan een analyse maken van zijn eigen functioneren met betrekking tot leefstijl en vitaliteit (A).
- De student kan beargumenteren op welke wijze hij de eigen leefstijl en vitaliteit als burger en werknemer kan verbeteren (E).
- De student kan beargumenteren wat voor hem de optimale balans is tussen werken, zorgen, leren en ontspannen (E).
- De student kan een gezonde levensstijl hanteren en vitaal leven als burger en werknemer (T).
- De student kan verklaren wat het effect is van de leefstijl van mensen op hun gezondheid (I).
- De student kan beargumenteren op welke wijze specifieke doelgroepen beïnvloed kunnen worden om hun gedrag aan te passen ten aanzien van persoonlijke verzorging, seksualiteit, genotmiddelen, voeding, consumentengedrag en tijd en geldbesteding (E).

- De student kan een onderbouwde interventie voor het bevorderen van gezond gedrag ontwikkelen (C).

Kernbegrippen

- Vitaliteit
- Fitheid
- Gezondheid
- Sport en bewegen
- Verslavingen
- Analyse van het eigen functioneren

Subdomein 10.6: Kritische denkvaardigheden

Kritisch denken is de houding om te willen redeneren en de vaardigheid om dit goed te kunnen doen. Studenten zijn in staat om kritisch te denken als ze de vaardigheden kunnen toepassen om tot een kritisch oordeel te komen. Het vraagt ook om een kritische houding, moed en doorzettingsvermogen. Een kritische houding ontstaat vanuit de motivatie om ergens langer bij stil te staan, om je ergens in te verdiepen en bereid te zijn om de eigen opvattingen ter discussie te stellen.

Indicatoren

- De student kan een persoonlijke visie op burgerschap geven (C).
- De student kan informatie beoordelen op betrouwbaarheid (E).
- De student kan een ander perspectief innemen (E).
- De student kan zijn mening geven over een complex thema (E).
- De student kan een discussie en dialoog voeren over een complex thema (E).
- De student kan zijn opvattingen ter discussie stellen (E).
- De student kan reflecteren op het eigen handelen met betrekking tot loopbaan en burgerschap (E).

Kernbegrippen

Omgaan met complexe thema's: radicalisering, racisme, discriminatie, democratische waarden, vrijheid van meningsuiting, religie

Domein 11: Vakdidactiek omgangskunde

Het vak omgangskunde draagt bij aan persoonsvorming, maatschappijvorming en beroepsvorming. De vakdidactiek biedt het gereedschap om deze drie onderdelen te behalen. De vakdidactiek heeft betrekking op drie niveaus. De basis geldt de omgangskundestudent die zich de vakdidactiek eigen moet maken. Het tweede niveau betreft de leerlingen van de omgangskundestudent. Ook zij moeten zich deze drie gebieden eigen maken. De student omgangskunde kan hen dit leren. Het laatste niveau betreft het beroepenveld van de leerlingen.

De leerlingen gaan werken in een bepaalde sector, daar moeten zij hun cliënten helpen zich te bekwamen op deze drie gebieden.

Kenmerkend voor het vak omgangskunde is dat het vak voorkomt in verschillende verschijningsvormen, afhankelijk van het niveau, de programmakeuzes en het kwalificatiedossier van de beroepsopleiding waar de docent omgangskunde werkt. Dit maakt dat de docent omgangskunde flexibel en wendbaar met zijn kennis, houding en vaardigheden moet kunnen omgaan. Er is een algemeen deel vakdidactiek dat voor alle thema's van toepassing is. Dat onderdeel is uitgewerkt in de onderdelen 'ontwerpen', 'uitvoeren' en 'evalueren'. Vanuit de karakteristiek van het vak omgangskunde zijn per onderdeel doelstellingen en basisprincipes beschreven die de student zich eigen moet maken. Deze doelen en principes zijn op alle domeinen van de kennisbasis van toepassing. Naast het aanleren van kennis en vaardigheden neemt het aanleren van een (beroeps)houding een belangrijke plaats in binnen de vakdidactiek omgangskunde. Dit komt tot uiting in het formuleren van affectieve lesdoelen voor leerlingen.

Naast dit algemene deel is de vakdidactiek uitgewerkt per thema. Hierin staan indicatoren beschreven die de student kan toepassen in zijn beroepspraktijk. Deze zijn bedoeld als hulpmiddel om de lessen in zijn onderwijs vorm te geven.

Subdomein 11.1: Algemeen

Omschrijving

Bij omgangskunde gaat het altijd om een verbinding met jezelf en de ander en om vorming/ontwikkeling. Dat betekent dat de theorie die aan de orde komt altijd aansluit bij eigen levenservaringen, ervaringen in stage/ werk en maatschappelijke contexten, maar ook bij gedachten, gevoelens, overtuigingen en ontwikkeling van de leerlingen.

Naast het verwerven van kennis gaat het om het ontwikkelen van houding, en vaardigheden. Dit vraagt om ervaringsgerichte en beroepsgerichte didactiek, vormgeving van levensecht leren en leren in intervisie en van reflectie. Belangrijke uitgangspunten bij persoonsvorming en beroepsvorming zijn: veiligheid, leren van elkaar, elkaar effectief feedback geven, in het hier en nu leren. De docent is een voorbeeld voor de studenten in hoe de studenten hun leerlingen laten leren en hoe deze leerlingen ook weer op die manier kunnen werken en handelen in hun beroepspraktijk.

Vormgeven van leren van ervaringen met behulp van theoretische inzichten, reflecteren of van vaardigheden in levensechte contexten, zijn van belang.

Indicatoren

- De student kan leerlingen leren kennis, houding en vaardigheden aan te leren die zij nodig hebben om met hun cliënten in de beroepspraktijk professioneel om te kunnen gaan (T).

- De student kan het belang van 'storingen voor laten gaan' uitleggen (I), onderbouwen (E) en toepassen (T).
- De student kan demonstreren hoe hij vormgeeft aan het kenmerk van omgangskunde 'eerst de relatie, dan de prestatie' in een specifieke context (T).
- De student kan uitleggen (I) en demonstreren (T) wat 'zichzelf als instrument inzetten' betekent.
- De student kan uitleggen (I) en demonstreren (T) wat autonoom en authentiek functioneren in de groep betekent.
- De student kan positieve, beschrijvende, en niet-oordelende feedback geven (T).
- De student kan demonstreren hoe hij situaties die zich in de groep voordoen inzet als leermoment, zowel tussen individuen als tussen een individu en de groep als tussen een individu en de docent (T).

Kernbegrippen

- Levensechte situaties
- Leren in de context
- Ervaringsleren
- Hybride leren
- Modelling
- Practice what you preach
- 'Hier en nu' gebruiken
- De skillslabmethode: oriëntatiefase, demonstratiefase (zonder en met verbalisatie), oefenfase, automatiseringsfase, toetsing
- Specifieke werkvormen: rollenspellen, (video)interview, reflectie, feedback geven en ontvangen
- Kwalificatiedossiers

Aandachtsgebied 11.1.1: Ontwerpen

Indicatoren

- De student kan leerlingen rekening houdend met specifieke behoeften van de doelgroep (op medisch, sociaal-emotioneel, cultureel en talig gebied) leren kunstzinnige en creatieve werkvormen (bijvoorbeeld met gebruik van papier, klei, muziek en dans) te ontwerpen (T/C).
- De student kan leerlingen rekening houdend met specifieke behoeften van de doelgroep (op medisch, sociaal-emotioneel, cultureel en talig gebied) leren rollenspellen en simulaties te ontwerpen (C), organiseren (T) en begeleiden (T).

Kernbegrippen

- Ervaringsgericht werken
- Probleemoplossend werken
- Taalgericht vakonderwijs: de vijf vuistregels van Bolle, de drie pijlers van Hajer

Aandachtsgebied 11.1.2: Uitvoeren

Indicatoren

- De student kan leerlingen leren autonoom en authentiek te functioneren in de groep (T).
- De student kan leerlingen leren de zelfsturing van de leerlingen te ontwikkelen (T), opdat de leerlingen de zelfsturing van cliënten kunnen ontwikkelen.
- De student kan leerlingen leren gesprekken te leiden in hun werkveld (T).
- De student kan leerlingen leren (video-)intervisie vorm te geven aan de hand van een intervisiemodel (T).
- De student kan leerlingen leren vaardigheden te demonstreren en na te bespreken aan de hand van videofragmenten (T).
- De student kan leerlingen leren vaardigheden aan te leren volgens de skillslabmethode (T).
- De student kan leerlingen leren reflectiemodellen toe te passen (T).
- De student kan leerlingen leren reflectieve vaardigheden op te bouwen van receptief/gesloten naar productief/open (T).

Aandachtsgebied 11.1.3: Evalueren en toetsen

Indicatoren

- De student kan toetsen inzetten ten dienste van zelfsturing (T).
- De student kan ontwikkelingsgerichte feedback geven (T).
- De student kan casuïstiek ontwikkelen ten dienste van het beoordelen van gedrag (C).
- De student kan observatie instrumenten ontwikkelen (C) en gebruiken (T) voor het beoordelen van gedrag in (semi) authentieke situaties.
- De student kan demonstreren hoe hij omgaat met faalangst bij toetsen (T).

Kernbegrippen

Procesgericht toetsen

Subdomein 11.2: Communicatie

Aandachtsgebied 11.2.1: Communicatievormen

Indicatoren

- De student kan leerlingen leren een geschikte communicatievorm te selecteren in een specifieke context (I).
- De student kan leerlingen leren vormen van communicatie toe te passen in een specifieke context (T).
- De student kan leerlingen leren hoe ruis optreedt in communicatie en hoe dit voorkomen kan worden (I).
- De student kan leerlingen leren welke vorm van communicatie welke reactie oproept (I).
- De student kan leerlingen leren communicatie te analyseren (A).

Kernbegrippen

- Authentiek communiceren
- Reflectie op gedrag, houding, overtuiging en drijfveren en het opbouwen van vaardigheden van receptief naar toepassing in reële situaties

Aandachtsgebied 11.2.2: Metacommunicatie

Indicatoren

- De student kan leerlingen leren wat metacommunicatie is (I).
- De student kan leerlingen leren welke misverstanden kunnen ontstaan als mensen op verschillende niveaus communiceren (I).
- De student kan leerlingen leren communicatie te analyseren op metaniveau (A).

Kernbegrippen

- Authentiek communiceren
- Reflectie op gedrag, houding, overtuiging en drijfveren en het opbouwen van vaardigheden van receptief naar toepassing in reële situaties

Aandachtsgebied 11.2.3: Gespreksmodellen

Indicatoren

- De student kan leerlingen leren een geschikt gespreksmodel te selecteren in de gegeven beroepscontext (I).
- De student kan leerlingen leren gespreksmodellen toe te passen in een specifieke context.
- De student kan leerlingen leren een gesprek te analyseren aan de hand van een model (A).
- De student kan leerlingen leren te beoordelen of een gesprek volgens een model verlopen is (E).

Kernbegrippen

- Authentiek communiceren
- Reflectie op gedrag, houding, overtuiging en drijfveren en het opbouwen van vaardigheden van receptief naar toepassing in reële situaties

Subdomein 11.3: Socialisatie

Aandachtsgebied 11.3.1: Proces

Indicatoren

- De student kan leerlingen leren hun socialisatieproces in kaart te brengen (T).
- De student kan leerlingen leren te reflecteren op hun socialisatieproces (E).
- De student kan leerlingen leren te verklaren wat de invloed van hun socialisatieproces is op hun handelen in specifieke situaties (A).

- De student kan leerlingen leren op basis van hun socialisatieproces ontwikkelpunten voor hun persoonlijke beroepsvorming te formuleren (T).
- De student kan leerlingen leren te demonstreren hoe om kunt omgaan met verschillende vormen van beeldvorming (T).

Kernbegrippen

- Reflectie
- Discussie

Aandachtsgebied 11.3.2: Identiteitsdiversiteit

Indicatoren

- De student kan leerlingen leren primaire en secundaire diversiteitskenmerken van zichzelf en anderen in kaart te brengen (I).
- De student kan de leerlingen leren actuele thema's over diversiteit bespreekbaar te maken (T).
- De student kan leerlingen leren te beargumenteren hoe hun handelen bepaald wordt op basis van hun identiteit (E).
- De student kan leerlingen leren te inventariseren wat anderen van hen vinden (T), hen laten verwoorden wat dat met ze doet (E) en op basis daarvan leerdoelen laten formuleren voor de eigen ontwikkeling (T).
- De student kan leerlingen leren te beargumenteren hoe ze rekening houden met de diversiteit van hun cliënten in de toekomstige beroepspraktijk (E).

Kernbegrippen

- Reflectie
- Discussie

Subdomein 11.4: Ontwikkelingspsychologie

Indicatoren

- De student kan leerlingen leren hoe zij de ontwikkeling van: de baby, de peuter, de kleuter, het schoolkind, de puber, de adolescent, iemand in de vroeg volwassenheid, iemand in de late volwassenheid kunnen stimuleren (T).
- De student kan leerlingen leren de autonomie, creativiteit, sociale redzaamheid en zelfverantwoordelijkheid bij cliënten in de verschillende fases te helpen ontwikkelen (C).

Subdomein 11.5: Opvoeden en begeleiden

Indicatoren

- De student kan leerlingen leren de belangrijkste principes van opvoeden uit te leggen (I).
- De student kan leerlingen leren de uitgangspunten van de belangrijkste pedagogen uit te leggen (I).

- De student kan leerlingen leren opvoeddoelen op te stellen (T).
- De student kan leerlingen leren te beargumenteren hoe opvoeddoelen van invloed zijn op gedrag (E).
- De student kan leerlingen leren een visie te formuleren op opvoeden aan de hand van theorie (I).
- De student kan leerlingen leren te handelen conform een visie op opvoeden in een specifieke context (T).
- De student kan leerlingen leren een groep of individu te begeleiden in een specifieke context volgens een bepaald model (T).
- De student kan leerlingen leren om te gaan met verlies en rouw (T). cliënten te begeleiden die te maken krijgen met verlies en rouw (T).
- De student kan leerlingen leren methodisch te werken volgens een bepaald model (T).

Kernbegrippen

- De vijf fasen van rouw (Kübler-Ross): fase 1: ontkenning, fase 2: woede, fase 3: onderhandelen, fase 4: depressie, fase 5: aanvaarding
- Omgaan met scheiding
- Kenmerken van (groeps)begeleiding: contact maken, een klimaat van veiligheid en vertrouwen scheppen, inlevingsvermogen, jezelf inzetten als instrument, de groep als vertrekpunt van handelen, flexibel kunnen inspelen op situaties en de doelgroep, gebruikmaken van het hier en nu, situatiegericht kunnen werken, duidelijk zijn, leiding nemen, activiteit of spel begeleiden, observeren, (tegen)overdracht, positieve feedback geven, zelfsturing stimuleren, denken, voelen, verruimend denken en verruimend voelen, werken aan persoonlijke ontwikkelpunten, autonoom en authentiek zijn

Subdomein 11.6: Groepsdynamica

Indicatoren

- De student kan leerlingen leren groepen en groepsprocessen te analyseren (A).
- De student kan leerlingen leren opdrachten te ontwikkelen voor groepen in een specifieke context (C).
- De student kan leerlingen leren groepen te begeleiden (T).
- De student kan leerlingen leren verstoorde groepsprocessen aan de orde te stellen (T).
- De student kan leerlingen leren groepsprocessen positief te beïnvloeden (T).
- De student kan leerlingen leren leiding te geven aan groepen (T).

Kernbegrippen

- Pesten voorkomen
- Erkende antipestprogramma's kennen en inzetten

Subdomein 11.7: Beroepshouding en ethiek

Indicatoren

- De student kan uitleggen wat zijn eigen waarden en normen zijn (I).
- De student kan zijn eigen mening geven met betrekking tot zijn eigen attitude en gedrag (E).
- De student kan een intern waardensysteem ontwikkelen (C).
- De student kan conflicterende overtuigingen in zichzelf onderzoeken (A).
- De student kan zich gedragen overeenkomstig zijn eigen overtuigingen en waardensysteem (T).
- De student kan professioneel en ethisch handelen (T).
- De student kan leerlingen leren de eigen waarden en normen in kaart te brengen (I).
- De student kan leerlingen leren de beroepshouding van een beroep in kaart te brengen (T).
- De student kan leerlingen leren te beargumenteren hoe te handelen vanuit de beroepshouding in de praktijk (E).
- De student kan leerlingen leren wat ethisch handelen inhoudt (I).
- De student kan leerlingen leren professioneel en ethisch te handelen in een specifieke context (T).
- De student kan leerlingen leren om cliënten in de beroepspraktijk professioneel en ethisch te leren handelen (T).
- De student kan leerlingen leren te evalueren of een persoon ethisch gehandeld heeft (E).

Subdomein 11.8: Specifieke behoeften

Indicatoren

De student kan leerlingen leren hoe zij kunnen omgaan met specifieke behoeften van mensen met: psychische problemen, verschillende leer- en gedragsproblematieken, problematieken bij ouderen, stoornissen die samenhangen met schoolse vaardigheden, verschillende lichamelijke en zintuiglijke beperkingen, verschillende problematieken rond maatschappelijke integratie en participatie, verslavingsproblematiek, verschillende vormen van criminaliteit en vandalisme, actuele situaties/problemen in hun toekomstige beroepspraktijk (T).

Kernbegrippen

- Benaderingswijzen voor: psychische problemen, verschillende leer- en gedragsproblematieken, problematieken bij ouderen, stoornissen die samenhangen met schoolse vaardigheden, verschillende lichamelijke en zintuiglijke beperkingen, verschillende problematieken rond maatschappelijke integratie en participatie, verslavingsproblematiek, verschillende vormen van criminaliteit en vandalisme
- Benaderingswijzen voor dementerende ouderen

Subdomein 11.9: Organisatie en organisatieverandering

Indicatoren

- De student kan leerlingen leren binnen hun toekomstige beroepspraktijk te functioneren in organisaties (T).
- De student kan leerlingen leren binnen hun toekomstige beroepspraktijkorganisatiestructuren te onderscheiden (I).
- De student kan leerlingen leren binnen hun toekomstige beroepspraktijkorganisatieprocessen en kenmerken van organisaties te onderscheiden (I).
- De student kan leerlingen leren binnen hun toekomstige beroepspraktijk diverse soorten leiderschap te onderscheiden (I).
- De student kan leerlingen leren binnen hun toekomstige beroepspraktijk om te gaan met een leidinggevende (T).
- De student kan leerlingen leren binnen hun toekomstige beroepspraktijkdiverse organisatorische vaardigheden toe te passen (T).

Subdomein 11.10: Loopbaan en burgerschap

Indicatoren

- De student kan leerlingen leren te beargumenteren hoe hij de vijf loopbaancompetenties kan ontwikkelen (E).
- De student kan leerlingen lerende vijf loopbaancompetenties te ontwikkelen (T).
- De student kan leerlingen leren verschillende regeringsvormen te onderscheiden (I).
- De student kan leerlingen lerende beargumenteren op welke manier hij invloed kan uitoefenen (I).
- De student kan leerlingen lerende beargumenteren op welke wijze hij actief kan deelnemen aan de politieke besluitvorming (E).
- De student kan leerlingen lerende beargumenteren wat hij vindt van diverse actuele thema's (die op de politieke agenda staan) (E).
- De student kan leerlingen lerende beargumenteren op welke partij hij stemt (E).
- De student kan leerlingen leren actief deel te nemen aan de politieke besluitvorming (T).
- De student kan leerlingen leren in kaart te brengen welke rechten en plichten er horen bij een beroepsbeoefenaar in een bedrijf (T).
- De student kan leerlingen leren te beargumenteren wat hij vindt van die rechten en plichten (E).
- De student kan leerlingen lerende beargumenteren op welke wijze hij actief kan deelnemen aan het arbeidsproces (E).
- De student kan leerlingen leren actief deel te nemen aan het arbeidsproces (T).
- De student kan leerlingen leren informatie over producten en diensten te verzamelen (T).

- De student kan leerlingen leren een weloverwogen keuze te maken voor een product of dienst en hierbij rekening te houden met maatschappelijke belangen, zoals duurzaamheid en gezondheid (E).
- De student kan leerlingen leren te beargumenteren op welke wijze hij op adequate en verantwoorde wijze als consument kan deelnemen aan de maatschappij (E).
- De student kan leerlingen leren op adequate en verantwoorde wijze als consument deel te nemen aan de maatschappij (T).
- De student kan leerlingen leren in kaart te brengen op welke wijze hij deel uit kan maken van een gemeenschap en daar een actieve bijdrage aan kan leveren (T).
- De student kan leerlingen leren te beargumenteren op welke wijze hij adequaat kan functioneren in de woon- en leefomgeving, zorgsituaties en in school (E).
- De student kan leerlingen leren adequaat te functioneren in de woon- en leefomgeving, zorgsituaties en in school (T).
- De student kan leerlingen leren een analyse te maken van zijn eigen functioneren met betrekking tot leefstijl en vitaliteit (A).
- De student kan leerlingen leren te beargumenteren op welke wijze hij de eigen leefstijl en vitaliteit als burger en werknemer kan verbeteren (E).
- De student kan leerlingen leren te beargumenteren wat voor hem de optimale balans is tussen werken, zorgen, leren en ontspannen (E).
- De student kan leerlingen leren een gezonde levensstijl te hanteren en vitaal te leven als burger en werknemer (T).
- De student kan leerlingen leren te verklaren wat het effect is van de leefstijl van mensen op hun gezondheid (I).
- De student kan leerlingen leren te beargumenteren op welke wijze specifieke doelgroepen beïnvloedt kunnen worden om hun gedrag aan te passen ten aanzien van persoonlijke verzorging, seksualiteit, genotmiddelen, voeding, consumentengedrag en tijd en geldbesteding (E).
- De student kan leerlingen leren een onderbouwde interventie voor het bevorderen van gezond gedrag te ontwikkelen (C).
- De student kan leerlingen leren informatie te beoordelen (E).
- De student kan leerlingen leren een ander perspectief in te nemen (E).
- De student kan leerlingen leren zijn mening te geven over een complex thema (E).
- De student kan leerlingen leren een discussie te voeren over een complex thema (E).
- De student kan leerlingen leren zijn eigen opvattingen ter discussie te stellen (E).
- De student kan leerlingen leren te reflecteren op eigen handelen met betrekking tot loopbaan en burgerschap (E).

Kernbegrippen

- Talkingstick-methodiek
- Deep democracy
- Kringgesprek

5 Redactie en validering

Redactieteam

De heer J. (Job) Lafeber	Hogeschool Leiden
Mevrouw M. (Monique) van de Laarschot	Hogeschool Utrecht
Mevrouw Y.A.M. (Yvonne) Boksebeld	NHL Hogeschool

Valideringsgroep

Mevrouw W. (Wimke) van 't Spijker	Geregistreerd coach, trainer en adviseur, Wimke van 't Spijker Advies en Training Onderwijsontwikkeling
De heer A. (Arthur) Pormes	Vakdidacticus maatschappijwetenschappen & maatschappijleer, Supervisor educatieve masteropleiding, ICLON, Universiteit Leiden

6 Versiebeheer

Aanpassingen ten opzichte van de versie van 17 juli 2020:

- In subdomein 8.3 zijn de omschrijving en kernbegrippen vervangen door de juiste tekst.

Aanpassingen ten opzichte van de versie van september 2017:

- Aanpassingen in de opmaak en een aantal tekstuele aanpassingen die niet inhoudelijk van aard zijn.
- In subdomein 8.1 de kernbegrippen *gedragsstoornissen* en *stemmingsstoornissen* laten vervallen.
- In subdomein 8.1 het kernbegrip *De vijf assen van DSM 5* vervangen door *De 20 categorieën van DSM V*.
- In subdomein 8.2 het kernbegrip *autisme-spectrumstoornissen* vervangen door *autismespectrumstoornis*.

10
voor
de
leraar

Colofon

Den Haag, 13 april 2021

Uitgave

10voordeleraar
Prinsessegracht 21
2514 AP Den Haag
Postbus 123
2501 CC Den Haag

info@10voordeleraar.nl

www.10voordeleraar.nl

Alle rechten voorbehouden. Behoudens de uitdrukkelijk bij wet bepaalde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden veeleenvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar worden gemaakt, zonder uitdrukkelijke toestemming van de uitgever. Aan de totstandkoming van deze uitgave is de uiterste zorg besteed. Voor informatie die nochtans onvolledig of onjuist is opgenomen, aanvaarden de auteurs, redactie en uitgever geen aansprakelijkheid voor de gevolgen daarvan.